

İSMİN HAL KATEQORİYASININ TƏDRISİNDƏ INTERAKTIV METODLARDAN İSTİFADƏ

Açar sözlər: *ismin halları, interaktiv metodlar, müasir dərs, fəal təlim.*

Key words: *noun cases, interactive methods, modern lesson, active education*

Ключевые слова: *надежи имен существительных, интерактивные методы, современный урок, активное обучение.*

Azərbaycan dilinin qrammatikasının morfologiya şöbəsinə daxil olan nitq hissələrinin sırası isimlə başlayır. İsmi birinci gəlməsi onun qraammatik mənası, əşyanın adını bildirməsi ilə bağlıdır. Bununla əlaqədar olaraq orta ümumtəhsil məktəblərdə Azərbaycan dili dərslərində morfologiya tədrisində isim ilk keçirilən əsas nitq hissəsidir. Şagirdlərin isim haqqında ilkin təsəvvürləri ibtidai siniflərdə formalaşdırılır. Proqram əsasında ismin əşya bildirən nitq hissəsi olması, morfoloji sualları (kim? nə? hara?), ümumi və xüsusiyyəti, tək və cəm olması, konkret və mücərrəddliyi, quruluşca növləri (sadə, düzəltmə, mürəkkəb), hal kateqoriyası, mənsubiyyət kateqoriyası, xəbərlilik şəkilçiləri öyrədilir və VI sinfin sonuna qədər isimlə bağlı bütün biliklər tədris edilmiş olur. Biliklərin öyrədilməsində qarşıya çıxan problemləri, qarışıqlıqları, çətinlikləri müəllim məqsədəuyğun üsul və vasitələrlə həll etməyi bacarmalıdır. Bu baxımdan şagirdlərin fəal idrak fəaliyyətinə əsaslanan və tədris prosesinin digər iştirakçıları ilə əməkdaşlıq şəraitində həyata keçirilən interaktiv təlim metodlarından istifadə əhəmiyyətlidir.

Müəllim təkcə ənənəvi metodlarla bu günün tempi ilə heç cür ayaqlaşa bilməz. Çünki ənənəvi təlim prosesində biliklərin praktiki tətbiqi üçün şagirdə müvafiq imkan yaradılmır. Dərsin məzmunu daha çox nəzəri öyrədilir və həyatın tələblərinə uyğunlaşdırılmır. Şagirdin şəxsi təcrübəsi, onun tələbatları, maraqları, qabiliyyətləri və fərdi xüsusiyyəti nəzərə alınmır. Ona görə də şagirdlər verilən biliyi lazımı səviyyədə dərk etmir. Şagirdin hazır biliyi mənimsəməsi onun təfəkkürünün inkişafı üçün stimulyat yaratmır, onun idrak prosesini zəiflədir, uşağı yaradıcılıqdan, sərbəstlik, müstəqillik, təşəbbüskarlıq kimi keyfiyyətlərdən məhrum edir. Nəticədə təlimin səmərəliliyi azalır, çünki onun keyfiyyəti şagirdin əqli qabiliyyətlərinin və hafizəsinin inkişaf səviyyəsi, idrak səviyyəsinin olub-olmaması kimi psixoloji amillərdən birbaşa asılıdır.

Fəal (interaktiv) təlim isə şagirdlərin fəal idrak fəaliyyətinə əsaslanan təlimdir. “Çox vaxt bu anlayışın sinonimi kimi “interaktiv təlim metodları” anlayışından istifadə olunur. Bu təlim metodunu ifadə edə bilmək üçün həmçinin “problem-dialogi”, “evristik təlim” anlayışlarından da istifadə olunur”. [4,11]

İnteraktiv təlimin səciyyəvi xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

- Məktəblilərin qruplarla və cütlərlə fəaliyyəti;
- Şagirdin aktivliyinin təmin edilməsi;
- Müəllim-şagird və şagird-şagird əməkdaşlığı;
- Didaktik oyunlar;
- Şagirdlərin özlərini və bir-birlərini qiymətləndirməsi;
- Şagirdlərin diskussiya və debata cəlb edilmələri.

Yuxarıda qeyd edilən səciyyəvi xüsusiyyətlər müəllim tərəfindən diqqətlə təhlil olunmalı və lazımlı məqamlar seçilərək vəhdətdə tədris olunmalıdır.

Müəllim təlim metodlarını seçərkən aşağıdakı şərtləri nəzərdə saxlamalıdır:

- Dərs materialının məqsəd, vəzifə və məzmunu;
- Şagirdlərin yaş xüsusiyyətləri, onların dərk etmə imkanlarının səviyyəsi;
- Tədris prosesinin texniki təminatı;
- Şagirdlərin savadlılığı və inkişaf dinamikası;
- Müəllimin pedaqoji ustalığı, onun şəxsi keyfiyyətləri;
- Materialın öyrənilməsinə ayrılan vaxt.

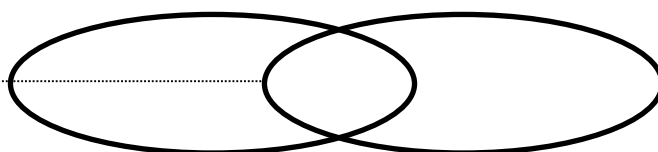
İnteraktiv təlim metodlarından istifadə edilməsi nəticəsində şagirdlərin bilik və bacarıqları inkişaf edir, özlərinə inam yaranır, yaradıcı, məntiqi və tənqidi təfəkkürü formalaşır, fərdin və qrupun məsuliyyəti artır.

İsmi hal kateqoriyasının tədrisində interaktiv təlim metodlarının müxtəlif növlərindən istifadə olunur:

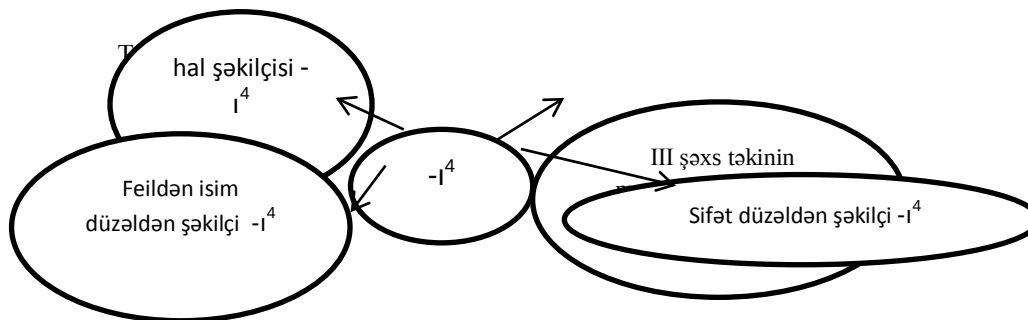
Beyin həmləsi (əqli hücum), Söz assosiasiyası, Şəxsləndirmə, BİBÖ, İntersert, Venn diaqramı, Kublaşdırma, Debatlar (çarpaz müzakirə), İşgüzar səs-küy, Diskussiya və s. [2, 195]

Hal kateqoriyasının tədrisində çətinlik yaranan problemlər biri qeyri-müəyyən yiyəlik və təsirlik halda olan isimlərin şəkilçisiz işlənməsi ilə bağlı olaraq adlıq halla qarışdırılmasındır. Hal və mənsubiyyət şəkilçilərinin omonimliyi də qarışqılığa səbəb olur. Belə ki, yiyəlik hal (-in, -in, -ün, -ün) və II şəxs, təsirlik hal (-ı, -i, -u, -ü) və III şəxs təkinin formaca eyni olması şagirdlərin onları bir-birindən ayırd etməsini mürəkkəbləşdirir.

Müəllim ismin təsirlik halını keçərkən Venn diaqramından istifadə edərək şagirdlər tərəfindən adlıq və təsirlik hallar arasındakı oxşar və fərqli cəhətlərin dərk edilməsini təmin edə bilər.

Daha sonra müəllim –i, -i, -u, -ü şəkilçisinin omonimliyi haqqında məlumat verir və şagirdlərdən birini lövhəyə çağırır. Bu şəkilçinin omonimliyi haqda daha geniş məlumat vermək üçün şəxələndirmə metodundan istifadə etmək olar.

BİBÖ metodu vasitəsilə isə şagirdlərin bildikləri və yeni öyrəndikləri məlumatlar aşkarlanır.

Bilmək istəyirəm	Bilirəm	Öyrəndim
-i şəkilçisinin daha hansı xüsusiyyətləri var?	-i şəkilçisinin ismin hal və mənsubiyyət şəkilçisi olduğunu bilirəm.	-i şəkilçisinin leksik şəkilçi olduğunu öyrəndim.

Kublaşdırma vasitəsilə şagird hallanma mövzunu təsvir etməyə, müqayisə etməyə, əlaqələndirməyə, təhlilə, tətbiq və mübahisəyə yönəldir.

Debatlardan istifadə zamanı müxtəlif mövqelər toqquşur və dəlillərin müdafiəsi nəticəsində tərəflərdən biri üstünlük qazanır. Debatları həm şifahi, həm də yazılı aparmaq mümkündür.

Diskussiya şagirdlərə artıq məlum olan materialın məzmununu zənginləşdirir, onu qaydaya salmağa, möhkəmləndirməyə kömək edir. Müəllim də şagirdlərin biliklərinin dərinliyi və sistemi, onların təfəkkür xüsusiyyətləri haqqında etibarlı məlumat alır. Diskussiya dəyirmi masa ətrafında keçirilməlidir ki, hamı bir-birini görə bilsin.

Nəticə olaraq qeyd etmək ki, tədris prosesində interaktiv metodlardan istifadə biliklərə müstəqil yiyələnmək, bu bilikləri yaradıcılıqla işləmək, biliklərdən həyat məqsədlərinə çatmaq üçün istifadə etmək, öz yoldaşları ilə problemin həllində əməkdaşlıq etmək kimi qabiliyyətlərə malik olan şəxsiyyətin formalaşmasına imkan yaradır.

Ədəbiyyat:

1. Bəliyev A.H., Bəliyev H.B. Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası. Bakı: "Qismət", 2014
2. Kərimov Y. Ş. Təlim metodları. Bakı, 2007.
3. Seyidov Y. Azərbaycan dilinin qrammatikası. Morfologiya. Bakı: "Bakı Universiteti" nəşriyyatı, 2006.
4. Veysova Z. Fəal/interaktiv təlim. Bakı: "UNİCEF", 2007.

Interactive methods of teaching in the case of nouns categories

Summary

The article focuses on how to use interactive learning methods in the category of noun cases. It is shown what interactive methods can be used to teach different situations. The advantage of interactive learning methods that incorporates the conceptual and social activity of creative thinking and independent learning of new knowledge has been emphasized.

Использование интерактивных методов в обучении категории падежи имен существительных

Резюме

В статье основное внимание уделяется использованию интерактивных методов обучения в категории падежи имен существительных. Показано, какие интерактивные методы могут использоваться для обучения различным ситуациям. Было подчеркнуто преимущество интерактивных методов обучения, которые включают концептуальную и социальную деятельность творческого мышления и независимое изучение новых знаний.